

Boris Vukićević
Fakultet političkih nauka
Podgorica

POJAM SVETE STOLICE I PRINCIPI NJENOG DJELOVANJA U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

THE HOLY SEE AND PRINCIPLES OF ITS INTERNATIONAL RELATIONS ACTIVITIES

ABSTRACT The Holy See is unique subject in international relations. Because of its long history, theocratic nature, and its great influence on other subjects of international relations, it is incomparable with any other state, or organization.

The Holy See is the government of Catholic Church. Vatican City State provides the Holy See with temporary power, and thus provides visibility and material base to the Holy See's subjectivity in international relations.

Among main principles of diplomacy of the Holy See are promotion and preservation of peace, equality and solidarity among states and nations, respect of law and justice, democracy as a base of political and social organization, defense and preservation of human life and family, advancement of inter-religious dialogue, and maintaining neutral position in inter-state conflicts.

Keywords: The Holy See, Vatican, papacy, papal diplomacy, Roman Catholic Church, principles of diplomacy, inter-religious dialogue, neutrality.

APSTRAKT Sveta stolica je jedinstven subjekt u međunarodnim odnosima. Zbog njene duge istorije, teokratske prirode i velikog uticaja na druge subjekte međunarodnih odnosa, nije uporediva ni sa jednom drugom državom ili organizacijom.

Sveta stolica je vlada Rimokatoličke crkve. Država vatikanskog grada daje Svetoj stolici temporalnu vlast, na taj način obezbjeđujući vidljivost i materijalnu osnovu njenom subjektivitetu u međunarodnim odnosima.

Među glavnim principima diplomatije Svete stolice jesu promovisanje i očuvanje mira, jednakost i solidarnost među državama i narodima, poštovanje prava i pravde, demokratija kao osnova političke i društvene organizacije, odbrana i očuvanje ljudskog života i porodice, unapređenje međureligijskog dijaloga, i zauzimanje neutralne pozicije u sporovima između država.

Cljučne riječi: Sveta stolica, Država vatikanskog grada, papa, papska diplomatija, Rimokatolička crkva, principi diplomatije, međureligijski dijalog, neutralnost.

Pojam Svete (Apostolske) stolice

U međunarodnim odnosima Sveta stolica je specifičan subjekt. Njen istorijski razvoj i trajanje njene diplomatije neuporedivi su sa bilo kojom državom ili organizacijom u svjetskoj istoriji. Upravo zbog kompleksnosti, kako njenog istorijskog razvoja, tako i današnjeg djelovanja Svete stolice, potrebno je, prije svega, razgraničiti osnovne pojmove. Često se, čak i u stručnoj literaturi, diplomatija Svete stolice naziva diplomatijom Vatikana. Još jedan termin koji se koristi kao sinonim za diplomatiju Svete stolice jeste papska (ili papinska) diplomatija. On je možda i najbliži suštini ove diplomatije jer i figurativno i bukvalno papa sjedi na Apostolskoj (Petrovoj) stolici, i sva ostala hijerarhija u

potpunosti je potčinjena njemu (iako Sveta stolica, naravno, postoji i funkcionira, u doduše nešto modifikovanom vidu, i u vrijeme *sede vacante*). Korišćenje ovoga termina, također, ukazuje na kontinuitet ove diplomatije, jer je ona predstavljala, tokom jedanaest vijekova (od VIII do XIX vijeka), diplomatiju države čiji je svjetovni vođa bio papa (Papska država, koja je prestala da postoji nakon pada Napoleona III, 1870. godine, a u doba svog vrhunca širila se na prostoru cijele centralne Italije). Ipak, budući da je Sveta stolica član međunarodnih institucija, potpisnik konvencija, i da ona šalje i prima diplomatske predstavnike (akreditovane „*presso la Santa Sede*“), termin diplomatija Svete stolice otklanja sve dileme i najpoželjniji je za upotrebu.

Sveta stolica (lat. *Sancta Sedes*, engl. *Holy See*, franc. *Saint-Siège*, ital. i špan. *Santa Sede*) jeste subjekt međunarodnih odnosa, ona šalje diplomatske predstavnike u druge države, njeni su i predstavnici pri međunarodnim organizacijama, a isto tako, mnoge države svijeta (trenutno njih 176) održavaju diplomatske odnose sa Svetom stolicom, a ne sa Vatikanom ili Katoličkom crkvom.

Sveta stolica, koja se još naziva i Apostolska stolica, odnosi se na sjedište apostola Petra, kome je, po kasnijim tumačenjima Novog zavjeta, Isus Hristos dao vlast da vodi Crkvu. Sveta stolica predstavlja vrh Katoličke crkve, odnosno naglašava vrhovni papinski autoritet u toj crkvi. Pojam Svete stolice ima dva značenja: u užem smislu, ona podrazumijeva papu i njegov kabinet, a u širem, i cio niz dikasterija – kongregacija, komisija, tribunala, kancelarija, itd. U Zakoniku kanonskog prava papa Jovan Pavle II eksplicitno ističe da se termin Sveta stolica ne odnosi samo na papu već i na Državni sekretarijat, Savjet za javne poslove crkve i druge organe Rimske kurije.¹ U stvari, svaka episkopska stolica je sveta stolica, jer se smatra posvećenom Hristovom milošću. Takođe, svako episkopsko sjedište je i apostolska stolica, jer svaki biskup nastavlja put Dvanaest apostola koje je, po hrišćanskom učenju, Isus Hristos poslao da po svijetu propovijedaju jevanđelje. („Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga“², kratko rečeno na latinskom: *Docete omnes gentes.*) Međutim, zbog primata Rima, odnosno Svetog Petra, među apostolima, kada se kaže Sveta stolica ili Apostolska stolica, misli se na sjedište rimskog biskupa, odnosno pape.³ Naziv Apostolska stolica korišćen je prvo za sva crkvena sjedišta koja su osnovali neki od apostola, a kasnije za tri najvažnija patrijaršijska središta. Prije Nikejskog sabora, to su bili Rim (sjedište sv. Petra i Pavla), Aleksandrija (sv. Marka) i Antiohija (sv. Petra). Njima su kasnije dodati Konstantinopolj, koji je navodno osnovao sveti Andrija, i Je-

¹ „Nomine Sedis Apostolicae vel Sanctae Sedes in hoc Codice veniunt non solum Romanus Pontifex, sed etiam, nisi ex rei natura vel sermonis contextu aliud appareat, Secretaria Status, Consilium pro publicis Ecclesiae negotiis, aliaque Romanae Curiae Instituta.“ – 1983 CODE c. 361, prema: Martens, Kurt: *The Position of the Holy See and Vatican City State in International Relations*, 2006, University of Detroit Mercy law review, vol. 83, issue 5, str. 730.

² *Stari Zavjet, Evanđelje po Mateju*, 28: 19, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, on line izdanje.

³ Sodano, Angelo, *The Holy See's Presence in International Affairs*, Setton Hall Journal of Diplomacy and International Relations, Winter/Spring 2001, str. 88.

rusalim. Pet patrijaršijskih sjedišta bila su rangirana po značaju počev od Rima, kao najvažnijeg, preko Konstantinopolja, Aleksandrije, Antiohije, do Jerusali-
ma. Kasnije se, međutim, ustalilo da se naziv Apostolska stolica upotrebljava samo za rimsko sjedište, ukoliko se piše velikim slovom (i koristi određeni član ispred naziva u jezicima koji ga imaju). Termin Sveta stolica takođe se koristi isključivo za episkopsku stolicu u Rimu, uz jedan izuzetak. Naime, iako to nije uobičajeno, nadbiskupija grada Majнца u Njemačkoj može koristiti naziv sveta stolica. To je izraz istorijskih okolnosti po kojima je episkop grada Majнца bio primas Njemačke, i de facto najvažnija ličnost Katoličke crkve sjeverno od Alpa. Zato je za ovu biskupiju ostao do danas naziv *Sancta Sedes Moguntina* (na latinskom Mainz je Moguntiacum, kako se zvao u rimsko doba kastrum koji je osnovao rimski general Druz u prvom vijeku prije nove ere).

Do 1870. godine postojala je Papska država, tako da nije postojao problem učešća pape u međunarodnim odnosima. Njegova uloga jeste imala svoje specifičnosti, no činjenica da je on bio istovremeno i svjetovni vladar jedne države, koja je u nekim periodima bila i najveća italijanska država, činila je da se ovo pitanje ne postavlja. Otkad je car Konstantin legalizovao hrišćanstvo 313. godine Milanskim ediktom, rimski biskup je dobio ne samo slobodu djelovanja već je mogao i slobodno sticati imovinu. Neki izvori tvrde da je Konstantin lično poklonio Lateran papi, i mada je kasnije opovrgnuta tzv. Konstantinova donacija, nepobitno je da je papa samo dobijao na značaju, a njegova imovina se uvećavala, iako tokom nekoliko narednih vijekova nije bio i svjetovni vladar neke teritorije. Prvo propašću Zapadnog rimskog carstva, a potom i opadanjem Vizantije, koja, nakon Justinijanove vladavine u VI stoljeću, nije više imala snage da povрати Italiju, stvara se osnova za formiranje države kojom bi upravljao papa. Kada je franački vladar Pipin Mali pokorio sjevernu Italiju, on je Rim sa okruženjem poklonio papi („Pipinova darovnica“)⁴. U budućnosti širiće se teritorije pod neposrednom papinom vlašću, da bi u doba renesanse papa postao najmoćniji svjetovni vladar u Italiji. U tom svom svojstvu, pape se nijesu razlikovale od drugih svjetovnih vladara, tako da nije bilo čudno da jedan papa, na primjer, slavni mecena renesansnih umjetnika, Julije II, predvodi vojnike svoje države na bojnom polju, sa mačem u ruci. Novo doba, i jačanje antiklerikalnih snaga, međutim, dovešće do slabljenja ne samo uticaja pape kao prvog čovjeka Rimokatoličke crkve već i kao svjetovnog vladara. Najveći udarac Papska država će doživjeti nakon Francuske revolucije, kada nova Francuska republika anektira papske teritorije u Francuskoj. Tada će konačno i Avinjon (sa Kon-

⁴ U nemogućnosti da se odbrani od langobardskog pritiska, papa Stefan II pozvao je u pomoć Franke. Tom pozivu se odazvao kralj Pipin, i darovnicom iz 754. obećao je papi, kao njegov *defensor* i *adiutor*, nove posjede u Italiji. Ti posjedi su osnova nastanka Papske države. Nakon pobjede nad Langobardima, Pipinov sin Karlo Veliki je 781. godine potvrdio Pipinovu darovnicu. Tada je Papska država obuhvatala Rimski dukat sa Sabinom, Pentapolis sa Ankonom, Osimom i Umanom, područje Peruđe, Ravenski egzarhat sa Bolonjom, Faencom, Ferarom i Imolom, što je u kasnijim stoljećima uvećano posjedima u Toskani markgrofice Matilde Toskanske, i Beneventom (1053). – *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 7, Zagreb, 1964, str. 617; *Nouveau Larousse illustré*, tome septième, Paris, Librairie Larousse, str. 490.

tom), u kome je bilo sjedište Apostolske stolice od 1309. do 1377. godine, preći pod francusku vlast. Međutim, to je bio tek početak napada nove francuske vlasti na Katoličku crkvu: 1798. godine francuska vojska je upala u Papsku državu, zauzela Rim i proglasila Rimsku republiku. Turbulentni period traje do pada Napoleona Bonaparte, odnosno do Bečkog kongresa, kojim je obnovljena Papska država, no njen uticaj i snaga nikad neće biti isti kao nekad. U jeku nacionalnog buđenja diljem Evrope, a prije svega, ujedinjenja Italije, Papska je država bila relikv koji se nije mogao uklopiti u novonastalo stanje. Paradoksalno, njen opstanak je neko vrijeme garantovala francuska vojska, koju je tamo poslao Napoleon III, nećak Napoleona I koji ju je prije pola vijeka ukinuo. No, nakon 1861. kada je u Torinu proglašeno ujedinjenje italijanskih zemalja u novu Kraljevinu Italiju, na čelu sa pijemontskom kućom Savoja, bilo je samo pitanje vremena kada će u novu državu biti inkorporiran i Rim. To se konačno dogodilo kada je francuska vojska napustila Rim, u vrijeme francusko-pruskog rata 1870. Italijanske snage lako su osvojile Rim 20. septembra iste godine. Papa Pije IX protestovao je, proglasio sebe „vaticanskim sužnjem“, i odbio ponudu italijanskih vlasti da mu se da kontrola nad Leoninskim gradom (teritorija koja na zapadnoj obali Tibra obuhvata Vatikan, ali je veća).⁵ Italijanske vlasti nijesu htjele konflikt sa papom, i zato je donijet specijalni zakon, Zakon o garancijama, 13. maja 1871. godine. Njime su papi i Crkvi date mnoge privilegije i garancije, između ostalog, da je ličnost pape sveta i nepovrediva, i njemu se ukazuju kraljevske počasti, a da će predstavnici stranih vlada kod pape imati sve privilegije i imunitete koje diplomatski predstavnici imaju prema međunarodnom pravu.

To ukazuje da se pozicija Svete stolice sa stanovišta diplomatije nije mijenjala, niti se mnogo razlikovala od one koja postoji danas, bez obzira na činjenicu da papa nije imao teritorijalne vlasti. Pije IX odbacio je, međutim, ovaj zakon, čime je otvoreno Rimsko pitanje, koje će postojati kao problem u odnosima Italije i Svete stolice gotovo šezdeset godina, sve do pomirenja (*reconciliazione*) 1929. godine. U svojoj enciklici *Ubi Nos* od 15. maja 1871, papa je javno odbacio zakon koji je donijela „pijemontska vlada“, ističući da rimski pontif ne može biti podređen niti jednom vladaru ili građanskoj vlasti.⁶ Situacija se nije mnogo promijenila tokom narednih decenija. Slične stavove pape su zauzimale i kasnije, tako je, na primjer, u enciklici *Ad beatissimi Apostolorum Principis* od 3. septembra 1914, papa Benedikt XV ponovio proteste svojih prethodnika, ističući da se mora promijeniti nenormalna pozicija rimskog pontifa da bi se sačuvala prava i dostojanstvo Apostolske stolice. Prvo rješenje pro-

⁵ Martens, Kurt, op. cit.

⁶ „Civilem S. Sedis Principatum Romano Pontifici fuisse singulari divinae Providentiae consilio datum, illumque necessarium esse, ut idem Romanus Pontifex nulli unquam Principi aut civili potestati subiectus supremam universi Domini gregis pascendi regendique potestatem auctoritatemque ab ipso Christo Domino divinitus acceptam per universam Ecclesiam plenissima libertate exercere maiori eiusdem Ecclesiae bono utilitati et indigentibus consulere possit.“ – Pius IX, *Ubi Nos*, 15. maii 1871, prema: Martens, Kurt, op. cit., str. 734.

blema naziralo se nakon završetka Prvog svjetskog rata, i nalikovalo je onom kasnijem rješenju do koga će doći deset godina kasnije. Maja 1919. kardinal Gaspari predložio je premijeru Italije Vitoriju Orlandu (Vittorio Orlando) da se Vatikan pretvori u suverenu državu, no, iako se došlo blizu dogovora, on nije postignut jer je Orlandova vlada pala u junu iste godine. Uprkos tome što do rješenja još uvijek nije došlo, vidno su se popravljali odnosi Svete stolice i Italije, pa je tako papa Benedikt XV objavio popuštanje mjera (ne precizirajući, doduše, kakvo) koje se tiču odbijanja audijencije šefovima katoličkih država koje je primio italijanski kralj. Situacija se još više poboljšava dolaskom Pija XI na čelo Rimokatoličke crkve, što je on pokazao prvo blagoslovom *Urbi et Orbi* na dan izbora, sa spoljne (a ne kao njegovi prethodnici sa unutrašnje) lođe bazilike svetog Petra, a potom i enciklikom *Ubi Arcano Dei Consilio* od 23. decembra 1922.⁷ Otopljanje u odnosima dva (i tada) subjekta u međunarodnim odnosima nastaviće se, jer će 1926. početi tajni pregovori, krunisani Lateranskim sporazumom sklopljenim između Kraljevine Italije (kojom je u to doba upravljao Musolini) i Svete stolice. Sporazum je sklopljen 11. februara 1929. i njime je riješeno Rimsko pitanje i dugoročno su regulisani odnosi između Apostolske stolice i Italije. Sporazum su potpisali Benito Musolini, predsjednik italijanske vlade, i kardinal Gaspari, državni sekretar Svete stolice. Bez obzira na kasnije izmjene i dopune, ovaj sporazum je osnov za određenje odnosa dviju strana i danas.

Država vatikanskog grada i njen odnos sa Svetom stolicom

Lateranskim sporazumom Italija priznaje suverenitet Svete stolice na međunarodnom polju kao inherentan atribut njene prirode. Italija takođe priznaje apsolutnu vlast i suverenu jurisdikciju Svete stolice nad Vatikanom, sa svim onim što mu pripada. U prvom aneksu sporazuma, određene su granice Vatikanskog grada. Takođe je utvrđeno da će Trg svetog Petra, premda dio Vatikana, biti i dalje otvoren za javnost, i pod jurisdikcijom italijanske policije. Italijanska vlast prestaje na stepeništu bazilike svetog Petra. Sporazumom su određene i zgrade izvan Vatikana, koje su dobile status ekstrateritorijalnosti ili su oslobođene poreza, utvrđeni su iznosi koje italijanska država treba da plati Svetoj

⁷ „Quae cum ita sint, quo animi dolore in tot nationum numero, quae cum hac Apostolica Sede amicitiae vinculis continentur, Italiam deesse videamus, vix opus est dicere; Italiam iniquimus, patriam Nobis carissimam, a Deo ipso, qui rerum omnium temporumque cursum atque ordinem sua providentia gubernat, delectam, in qua Vicarii sui in terris sedem collocaret, ut haec alma urbs, domicilium quondam imperii, amplissimi sed tamen certis quibusdam circumscripti terminis, iam totius orbis terrarum caput evaderet; quippe quae divini Principatus sedes, omnium gentium nationumque fines sua natura transcendens, populos omnes nationesque complectatur. At vero tum huius Principatus et origo et divina natura, tum universitatis Christifidelium in toto orbe degentium ius sacrosactum postulat, nullis ut idem sacer Principatus humanae potestati, nullis legibus (licet hae Romani Pontificis libertatem quibusdam praesediis seu cautionibus communire polliceantur) obnoxius esse videatur, at sui penitus iuris ac potestatis et sit et manifesto appareat.“ – Pius XI, *Ubi arcano Dei consilio*, u: *Acta Apostolicae Sedis*, decembris 1922, str. 698–699.

stolici, i zabranjen je let bilo kakvih aviona iznad Vatikana. Vatikan je odmah počeo sa kovanjem sopstvenog novca i izdavanjem poštanskih maraka. Vozila su dobila nove registarske tablice s oznakom S. C. V. – Stato della Citta del Vaticano.⁸

Država vatikanskog grada, dakle, nije sinonim za Svetu stolicu. Ona nastaje Lateranskim sporazumom 1929. godine, kojim je konačno regulisan odnos Katoličke crkve i italijanske države, a naročito položaj samog pape, koji je, nakon osvajanja Rima i propasti Papske države 1870. godine, bio bez države. Lateranski sporazum sastoji se, u stvari, od tri ugovora, koji imaju ukupno 27 članova i četiri aneksa. Prvi ugovor je Ugovor o pomirenju između Svete stolice i Italije, drugi je konkordat o crkvenim pitanjima poput konkordata sa drugim zemljama (njega je zamijenio novi konkordat, sklopljen sa socijalističkom vladom 1984. godine), a treći je finansijski sporazum kojim su ukinuta finansijska potraživanja od strane Svete stolice prema Italiji. Vatikan je postao, metaforično rečeno, tijelo za duh koji predstavlja Sveta stolica. Njegovo stanovništvo i teritorija su beznačajno mali, tek dovoljni da formalno ispune uslov postojanja stanovništva i teritorije jednog subjekta međunarodnog prava. Vatikan ima oko 900 stanovnika, koji su istovremeno i državljani svoje zemlje porijekla. Vatikansko državljanstvo ne stiče se kao *ius sanguinis* niti kao *ius soli*⁹, već kao *ius officii*, odnosno pravo koje proizlazi iz vršenja dužnosti u Vatikanu, i prestankom te dužnosti i ono prestaje. Teritorija Vatikana takođe je veoma mala i iznosi 44 hektara, odnosno petinu teritorije druge najmanje države svijeta, Kneževine Monako. Pored samog Vatikana, koji se nalazi u širem centru Rima, odnosno u Trastevere, punu ekstrateritorijalnost uživaju, prema dodatku Lateranskog ugovora, i druge palate i bazilike u Rimu i njegovoj okolini. Sve ovo može se odrediti kao jedan „tehnički entitet“, koji postoji kao temelj vršenja one vlasti koja je suštinski važna, odnosno pripomoć u vršenju duhovne vlasti.

Od nastanka Države vatikanskog grada postavlja se pitanje njenog odnosa sa Svetom stolicom. Na to pitanje dat je čitav niz odgovora.¹⁰ Tako Kelzen (Kelsen) smatra da se radi o personalnoj uniji, pri kojoj jedna osoba (papa) upravlja dvama pravnim organizmima. Ros (Ross) tvrdi da je Vatikan vazalna država Svetoj stolici, a Monako (Monaco) da je u međunarodnim odnosima od nje zavisna. Prema Čekiniju (Cecchini), Vatikan je vlasništvo Svete stolice, Otolengi (Ottolenghi) kaže da je on njen organ, a Baldazari (Baldassarri) da njime Sveta stolica dominira. Verdoss (Verdoss) i Puente smatraju da je Vatikan izveden iz crkvenog pravnog poretka, a D'Avak (D'Avack) i Baladore-Palijeri (Balladore-Pallieri) da između njih postoji unija sui generis. Koral Salvador

⁸ Mercier, Jacques, *Povijest Vatikana*, Zagreb, 2005, str. 278.

⁹ Postoje, doduše, rijetki slučajevi kada osoba može steći vatikansko državljanstvo na osnovu *ius soli*. Dešavalo se da se u samoj Državi vatikanskog grada rodi dijete u jednoj od laičkih porodica koje tu žive (a takođe su zaposleni u Vatikanu, kao baštovani, domari, i drugo tehničko osoblje).

¹⁰ Miščin, Danijel, *Temelji diplomacije Svete Stolice*, Zagreb, 2006, str. 169.

(Corral Salvador), pak, tvrdi¹¹ da se odnos Sveta stolica – Vatikan, može odrediti kao odnos jamstva Vatikana Svetoj stolici, kojoj on i daje međunarodno sjedište.

Teorije o odnosu Države vatikanskog grada i Svete stolice često se dijele na monističke i dualističke. Tako po monističkim teorijama postoji samo jedan subjekt, ali se i one dalje dijele zavisno od toga o kom subjektu je riječ. Po jednim, jedini subjekt je Sveta stolica; po drugima, to je nakon Lateranskih sporazuma ona prestala da bude, i sad je to samo Vatikan. Po trećoj grupi monističkih teorija, Vatikan postoji u međunarodnim odnosima, no samo kao objekt, a subjekt je Sveta stolica, koja nad njegovom teritorijom ima ingerencije. Po dualističkoj teoriji postoje dva subjekta međunarodnog prava – jedan je Sveta stolica, koja je postojala i ranije, a drugi Vatikan, koji je nastao 1929. godine. Neki opet smatraju da su i Sveta stolica i Vatikan entiteti sui generis, anomalije u međunarodnim odnosima, posebni slučajevi ne mnogo različiti od Malteškog viteškog reda (o čijem statusu u međunarodnim odnosima se takođe lome koplja, kako među stručnjacima, tako i među diplomatama).¹² Vladimir Đuro Degan smatra da se radi o odnosu vlade, tj. Svete stolice, i države, tj. Države vatikanskog grada, pri čemu se u biti radi o aktima različitih organa istog subjekta međunarodnog prava.¹³ Bez obzira na, naizgled, širok spektar odgovora na pitanje koja je suština odnosa Svete stolice i Vatikana, jedna crta je svima zajednička: isticanje zavisnosti Vatikana od Svete stolice, njegove tehničke i materijalne, a skoro trivijalne uloge, u odnosu na duhovnu, i vremenski neuporedivo trajniju i dublju ulogu Svete stolice. Možda je to najbolje definisao papa Pije XI nakon potpisivanja Lateranskog sporazuma, rekavši da, kao što je tijelo bilo potrebno svetom Franji da bi sadržalo dušu, tako je i za Svetu stolicu teritorijalna suverenost potrebna da bi se obezbijedilo autonomno vršenje duhovne moći nad katolicima. Država vatikanskog grada stvorena je da bi zaštitila i obezbijedila potpunu slobodu i nezavisnost Svete stolice i njenog poglavara, pape, da bi bila omogućena puna i *vidljiva* nezavisnost papi u njegovom djelovanju. Papa jeste poglavar i Države vatikanskog grada i Rimokatoličke crkve, odnosno Svete stolice, no on je „kralj Vatikana“ *zbog toga* što je poglavar crkve. Dag Hameršeld (Dag Hammarskjöld), generalni sekretar Ujedinjenih nacija govorio je: „Kada tražim prijem u Vatikanu, ne idem da se sretnem sa kraljem Vatikanskog grada, već sa poglavarom Katoličke crkve“.¹⁴ Vatikan ne postoji kao druge države, da bi osigurao dobrobit i blagostanje svojih stanovnika. On, čak, i nema stanovnika, već samo skup ljudi koji privremeno borave na njegovoj teritoriji, zadržavajući državljanstva zemalja iz kojih dolaze. Ako bismo ga uporedili sa drugim državama, mogli bismo reći da je Vatikan apsolutna monarhija (sva vlast je koncentrisana u rukama jednog čovjeka – vladara, pape),

¹¹ Miščin, Danijel, op. cit., str. 202.

¹² Kurt, Martens, op. cit., str. 754–755.

¹³ Degan, Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2006, str. 314.

¹⁴ Riedmatten, H. de, *Présence du Sain-Siège dans les Organisations Internationales*, 1970, str.

izborna monarhija (papu biraju kardinali, okupljeni na konklavi) i teokratija (papa je poglavar religijske organizacije, i smatra se da je prosvijetljen Svetim duhom).

Postoje pokušaji da se Država vatikanskog grada uporedi sa nekim drugim slučajevima u svijetu. Često se u tom kontekstu pominju Malteški vitezovi. Takođe se Vatikan upoređuje sa Svetom gorom atoskom¹⁵, na poluostrvu Hal-kidiki u sjeveroistočnoj Grčkoj. Ističe se da je Atos monaška zajednica u kojoj su oni isključivi stanovnici. Ona ima svoju zastavu, a za ulazak na njihovu teritoriju potrebna je posebna viza. Ove poslove za njih vrši grčka vlada, a u „monaškoj republici“, koja ima znatno veću teritoriju od Vatikana, monasi uzgajaju i biljke i životinje kojima se prehranjuju. No, i pored nesumnjivih specifičnosti zbog kojih je zanimljiv i sa teološkog i sa istorijskog i kulturnog aspekta, Atos nije subjekt međunarodnih odnosa, niti se smatra entitetom u političkom smislu odvojenim od Grčke. Slične paralele ne mogu se povući ni sa svetim šitskim gradovima (poput Koma), u Iranu i Iraku, kao ni sa središtem vaseljskog patrijarha u istanbulskoj četvrti Fanar, premda su ga turske vlasti znale optužiti za pokušaje stvaranja „drugog Vatikana“ na Bosforu.

Upravo iz gore opisanog njihovog odnosa proizlazi i pozicija koju Sveta stolica ima u međunarodnim odnosima. Vatikan nema predstavnike u stranim državama niti pri međunarodnim organizacijama, niti sklapa međunarodne ugovore. Izuzeci od tog pravila još više potvrđuju njegovu materijalno-teritorijalnu stranu, odnosno njegovu prirodu teritorijalne baze Svete stolice, odnosno vrha Rimokatoličke crkve. Vatikan je tako član Međunarodne poštanske unije (UPU), Međunarodne unije za telekomunikacije (IPU), Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO), Međunarodne unije za zaštitu književnih i umjetničkih djela, Svjetske medicinske asocijacije i Međunarodne unije za zaštitu industrijske svojine. Organi Države vatikanskog grada učestvuju i u drugim međunarodnim organizacijama, poput Evropske konferencije za pošte i telekomunikaciju i Međunarodnog tehničkog komiteta za prevenciju i gašenje požara. Sva ova članstva ukazuju na naglašeno tehničku (mada Sveta stolica preferira reći *materijalnu*, još više naglašavajući dihotomiju duh – materija) dimenziju Vatikana („tijela“), koji ima željeznicu (dugu 852 m), telefonsku centralu, štampa poštanske marke ili čuva umjetnine, ali ne pristupa konvencijama niti je član organizacija koje se tiču političkih, bezbjednosnih, ekonomskih i drugih pitanja, jer je tamo članica Sveta stolica („duh“). Doduše, Vatikan ima svoju zastavu, grb, državni pečat i nacionalnu himnu („Papska himna“), poput nezavisnih država. Ipak, sporazume i konkordate potpisuje Sveta stolica, čak i onda kada se tiču Vatikana. Primjer za to jeste sporazum Italije (u ime Evropske zajednice) i Države vatikanskog grada, o uvođenju eura, kao zvanične valute u Vatikanu. U ime Vatikana sporazum je potpisala Sveta stolica.

¹⁵ Soler, Carlos, *La Santa Sede y la Comunidad Internacional durante el siglo XX*, u: *Anuario de historia de la Iglesia*, N.º. 6, Pamplona, 1997, str. 224.

Nakon sklapanja Lateranskog sporazuma, Država vatikanskog grada je usvojila šest osnovnih zakona: Osnovni zakon o Državi Vatikan (čija revizija je urađena 2001. godine), Zakon o izvorima prava, Zakon o pravima državljanstva i boravka, Zakon o organizaciji administracije, Zakon o ekonomskoj, trgovinskoj i profesionalnoj organizaciji i Zakon o javnoj bezbjednosti. Prema Zakonu o izvorima prava, zakoni Države vatikanskog grada sastoje se od Codex Iuris Canonici (Zakonik kanonskog prava, koji reguliše nasljedno i bračno pravo, između ostalog) i zakonima koje je objavio pontif (koji obuhvataju apostolske konstitucije, konkordate, i druga akta, kao što je *Motu Proprio*, kojim se mogu regulisati i crkvena i državna pitanja), ili druga vlast koju je on za to delegirao. Ovaj zakon takođe predviđa primjenu italijanskog prava, kao i prava provincije Lacio ili grada Rima, kad oni nijesu u sukobu sa kanonskim pravom, Lateranskim sporazumom, ili božanskim pravom (među ovim zakonima su krivični zakonik, građanski zakonik, zakoni o krivičnom i građanskom postupku, kao i drugi zakoni iz oblasti javnih radova, transporta, telekomunikacija, zdravstva, i drugi).¹⁶ Iako definisano kao sekundarno u odnosu na vatikansko, odnosno kao pravo koje se primjenjuje tek kada vatikanskim nije regulisana data oblast, i to ako nije u suprotnosti sa njegovim pravom, italijansko pravo je jako važno za pravni sistem Države vatikanskog grada, naročito u pogledu krivičnog prava. Poznat je slučaj od 13. maja 1981, nakon atentata Ali Agdže (Mehmet Agca) na papu, kada je on izručen Italiji iz Vatikana, a da nije bilo nikakve procedure za izručenje, a kasnije je italijanski sud potvrdio da takva procedura nije potrebna po Lateranskom sporazumu.

Svojim vjekovnim postojanjem, bez obzira na to da li postoji, i koliko je velika teritorija pod njenom upravom, Sveta stolica pokazala je postojanost svoga subjektiviteta u međunarodnim odnosima. Stoga je logično što nije došlo, niti će doći, do potpunog izjednačavanja između Vatikana i Svete stolice. Sveta stolica nema razloga da sebe svede na jednu minijaturnu teritoriju i veže svoju sudbinu za njen suverenitet. I bez postojanja Vatikana, Sveta stolica je opstala, i opstala bi u slučaju nekog eventualnog gubitka suvereniteta Države vatikanskog grada. No, ako bi Sveta stolica kojim slučajem nestala, postojanje Vatikana bilo bi potpuno izlišno. Isto tako, premda je, vidjećemo, postojanje Vatikana imalo određeni značaj, naročito za odnose sa međunarodnim organizacijama, ipak bi, nesumnjivo, veliki uspon diplomatije Svete stolice i njenog značaja u međunarodnim odnosima, ionako nastupio kao izraz drugih, širih svjetskih, kao i unutrašnjih, i personalnih faktora, čak i da nije bilo Države vatikanskog grada.¹⁷

¹⁶ Young, Stephen E., Shea, Alison, *Separating State from Church: A Research Guide to the Law of the Vatican City State*, u: Law Library Journal, Vol. 99, 2007, str. 591.

¹⁷ Naravno, postojanje Države vatikanskog grada opravdalo je u mnogo navrata razloge svog postojanja, ne samo kad govorimo o sticanju statusa stalnog posmatrača u Ujedinjenim nacijama za Svetu stolicu nego i u nekim drugim situacijama, kao na primjer 2001, kada je ogorčenim grčkim zelotima vlada te zemlje odgovorila da papa dolazi u posjetu ne kao vjerski poglavar, već kao šef države (tj. Vatikana).

Rimokatolička crkva, Rimska kurija, pap(in)ska diplomatija

Što se tiče Katoličke crkve, ona predstavlja najveću i najmoćniju svjetsku crkvenu organizaciju. Rimokatolička crkva ima više sljedbenika nego ijedna druga hrišćanska crkva na svijetu, čak više nego sve ostale zajedno.¹⁸ Ona je, takođe, jedina od velikih svjetskih religija koja ima značajno prisustvo na svim kontinentima. Njena uloga i njeno trajanje u historiji zapadne civilizacije jesu bez presedana. Nijedna druga institucija u judeo-hrišćanskoj civilizaciji nije imala tako dugo i neprekinuto trajanje, kao što je to slučaj sa ovom crkvom i njenim poglavarom – rimskim biskupom, odnosno papom. Često se kolokvijalno koristi termin diplomatija Katoličke crkve, no, iako suštinski nije pogrešan, ovaj bi termin ipak trebalo izbjeći jer subjekt međunarodnog prava nije sama Rimokatolička crkva, već njen vrh, odnosno Sveta stolica. Ovakav odnos između Rimokatoličke crkve i Svete stolice, a njih dvije zajedno sa većinski katoličkim zemljama, izraz je doktrinarne kompleksnosti koja razdvaja katoličanstvo od islama i judaizma (koji ne poznaju dualizam crkva – država), kao i od protestantskih i pravoslavnih crkava (koje nijesu jedinstvene već po pravilu državne).

Postoje različita shvatanja položaja Rimokatoličke crkve u međunarodnim odnosima, koja se dijele na kanonistička i internacionalistička.¹⁹ Kanonističko stanovište zastupa tezu da crkva ima pun kapacitet djelovanja u međunarodnim odnosima. Ne samo da ona može biti ravnopravna sa drugim subjektima u međunarodnim odnosima već je unekoliko i superiornija, što je baština srednjovjekovne – *Respublica gentium christianorum*, i historijskog iskustva – *Potestas directa Ecclesiae in temporalibus*. Dakle, prema kanonistima, *ex ipsa ordinatione divina*, i Sveta stolica, i Crkva, uživaju puni međunarodni subjektivitet.

Sa druge strane, prema internacionalističkoj doktrini, samo je Sveta stolica subjekt međunarodnih odnosa i, historijski, samo je ona ulazila u odnose sa građanskim vlastima. Ona se posmatra kao dio Rimokatoličke crkve, ali onaj njen dio koji stupa u međunarodne odnose. Dok je prva teorija zasnovana na teologiji, druga odražava realnost međunarodnih odnosa, te je, stoga, danas prihvaćeno da je, što se tiče međunarodnih odnosa, subjekt Sveta stolica, koju čine papa, kardinali i Rimska kurija, a koja ne postoji bez Rimokatoličke crkve, čiju vrhovnu strukturu ona predstavlja.

Pojmovima Katolička crkva i Sveta stolica blizak je i pojam Rimska kurija (lat. *curia* – centralno mjesto (zgrada) u kojem se sastajao senat u starom Rimu), koja predstavlja ne previše veliki, ali izuzetno razgranat aparat Svete

¹⁸ Prema podacima iz 2005, od 2 069 883 000 hrišćana na svijetu, 1 092 853 000 jesu rimokatolici. U Evropi, Australiji i Južnoj Americi katoličanstvo je najzastupljenija religija, u Sjevernoj Americi je otprilike jednak broj protestanata i katolika, u Africi je druga po brojnosti – iza islama, a u Aziji je zastupljenija od svih drugih hrišćanskih crkava zajedno.

¹⁹ Boldrin, Giulio, *La Santa Sede e le Organizzazioni Internazionali*, Tesi di Diritto Ecclesiastico, Laurea in Scienze Internazionali e Diplomatiche conseguito presso l'Università degli Studi di Trieste, 2001, str. 10–11.

stolice koji omogućava njeno funkcionisanje. Ovom pojmu vratićemo se nešto kasnije, jer su najvažniji organi u diplomatskom aparatu Svete stolice sadržani među sekretarijatima, kongregacijama, pontifikalnim savjetima i drugim organima Rimske kurije. Sada je dovoljno reći da se Rimska kurija sastoji od sekretarijata, kongregacija, savjeta, tribunala, koji se jednim imenom zovu dikasterije. Procesi globalizacije i sve veća internacionalizacija Svete stolice doveli su i do međunarodnog otvaranja Rimske kurije. Samo od 1967. do 1978, broj čelnika dikasterija italijanske nacionalnosti pao je sa 14 na 9, dok je broj ostalih skočio sa 8 na 15. Istovremeno je broj sekretara i zamjenika ne Italijana skočio sa 7 na 16.²⁰ Doista, Rimska kurija ostala je imenom rimska, ali se sa pravom može nazvati internacionalnom.

Još jedan termin koji se koristi kao sinonim za diplomatiju Svete stolice jeste papaska (ili papinska) diplomatija. On je možda i najbliži suštini ove diplomatije jer i figurativno i bukvalno papa sjedi na Apostolskoj (Petrovoj) stolici, i sva ostala hijerarhija u potpunosti je potčinjena njemu (iako Sveta stolica, naravno, postoji, i funkcionise, u, doduše, nešto modifikovanom vidu, i u vrijeme sede vacante). Korišćenje ovoga termina takođe ukazuje na kontinuitet ove diplomatije, jer je ona predstavljala, tokom jedanaest vjekova (od VIII do XIX vijeka) diplomatiju države čiji je svjetovni vođa bio papa. Ipak, budući da je Sveta stolica član međunarodnih institucija, potpisnik konvencija, i da ona šalje i prima diplomatske predstavnike – termin diplomatija Svete stolice najpoželjniji je za upotrebu, jer otklanja sve dileme i stoga ga je najbolje koristiti.

Rimska kurija sastoji se od velikog broja dikasterija (grč. dikasteria – sud u staroj Atini; dikasterija je ured, kancelarija u okviru Rimske kurije, tj. papske administracije). Pored državnog sekretarijata, koji se dijeli na dvije sekcije, u Rimsku kuriju ulazi i devet današnjih kongregacija, jedanaest pontifikalnih savjeta, tri suda, kao i nešto manje važne pontifikalne komisije i kancelarije. Glavni diplomatski predstavnik Svete stolice svakako je papa. Njegov značaj, i normativno i faktički, toliki je da je bilo koja druga funkcija u hijerarhiji Svete stolice zanemarljivog značaja i uticaja u usporedbi sa njegovom. Do sada su dvjesta šezdeset dvije pape vodile Katoličku crkvu i određivale smjernice njene diplomatije. Neki od njih naročito su važni, drugi su bili marginalne ličnosti. Neki su vladali jednu cijelu eru (Pije IX, 32 godine), a drugi manje od mjesec dana (Urban VII, 12 dana; Celestin IV, 16 dana). Dvije trećine bili su Italijani, ostali su bili iz drugih evropskih zemalja, najčešće Francuzi, ili su dolazili iz neke zemlje sa Mediterana. No, bez obzira na sve razlike među njima, institucija pape je opstajala kroz vjekove i još davno postala sinonim ne samo za Svetu stolicu, Vatikan, ili Rimokatoličku crkvu, već i za njihovu diplomatiju. Zbog ogromnog papinog značaja, njegove moći i uticaja, njegova uloga u diplomatiji Svete stolice nikad ne može biti precijenjena. Za razliku od vasseljskog patrijarha koji je primus inter pares, papa to nije ni u kom slučaju. Papina vrhovna i puna vlast izvodi se iz biblijskog obraćanja Isusa Hrista Simonu–Petru

²⁰ Boldrin, op. cit., str. 45.

riječima „*Ti si stijena!*“, kojim je rimski biskup inaugurisan kao apsolutna vlast crkve. Od tada pape primaju vrhovnu vlast samo od boga, tj. *potestatem a solo Deo accepit*. Bez obzira na to što je crkva podržala demokratske procese koji traju već dva vijeka u Evropi i svijetu, ustrojstvo Vatikana, kao apsolutne monarhije, ne dovodi se u pitanje, upravo zato što se smatra da je ono takvo po božjoj volji. Njegova vlast je tolika da nepokretnu svojinu na teritoriji Vatikana može imati samo papa.

Principi diplomatije Svete stolice

Posebno mjesto Svete stolice u međunarodnim odnosima, uslovljeno njenim statusom crkve koja je više nego druge crkve, države manjeg kapaciteta nego što ga imaju druge države, nevladine organizacije koja je ipak mnogo važnija no bilo koja NVO, odražava se i na djelokrug rada, organizaciju i principe njene diplomatije.

Bez političkih, ekonomskih ili vojnostrateških interesa (sa jedinom vojnom „silom“ – švajcarskom gardom, koja je, premda živopisna i sa interesantnim običajima i istorijom, ipak potpuno zanemarljiva) na čiju zaštitu treba da se usredsredi, bez birača koji mogu njenom vrhu da ukažu nepovjerenje, Sveta stolica ima mnogo veću širinu i veću slobodu djelovanja nego države. Zbog toga je ona kao svoje najvažnije principe djelovanja u međunarodnim odnosima proklamovala načela koja se tiču cijelog čovječanstva.

Najznačajniji princip koji ističe Rimokatolička crkva u svom, ne samo diplomatskom, djelovanju, jeste *značaj čovjeka, njegovog dostojanstva i njegovih prava*. U okviru toga, ističu se pravo na život u svim fazama njegovog razvoja, pravo na rad i pravičnu podjelu proizvoda rada, pravo na kulturu, pravo na slobodu misli, pravo na slobodu savjesti i religije. Ova prava Sveta stolica smatra inherentnim svakoj osobi i ona nijesu njemu ili njoj data od države, već su stečena samim rođenjem. Zbog toga je Sveta stolica često vrlo aktivna u propagiranju ljudskih prava kada vodi svoju spoljnu politiku, i često je bila značajan oslonac i inspiracija u borbi protiv totalitarnih i nedemokratskih režima. Sveta stolica je često kritikovana zbog toga što je uopšte ulazila u diplomatske odnose i dijalog sa takvim vlastima, no ona je za uzvrat isticala da dijalog ne znači podršku njima, već način da sagovornike i čitav svijet Sveta stolica uvjeri da ljudska osoba mora uvijek biti u fokusu svake političke aktivnosti i krajnji cilj svake takve aktivnosti. Ljudska ličnost je iznad svake države, bez obzira na prirodu režima, a Sveta stolica je tu da govori u odbranu onih čiji glas ne može da se čuje, koji žive u neslobodi ili u siromaštvu, ističu predstavnici Svete stolice.²¹

Drugi važan princip koji Sveta stolica promovise i kojim se rukovodi u svojim spoljnopolitičkim aktivnostima jeste mir, odnosno *promovisanje i odbra-*

²¹ Zizola, Giancarlo, *Les nouvelles armes du Vatican*, Le Monde diplomatique, janvier 1998, str. 10–11.

na mira. Koliko je za nju pitanje mira značajno, pokazuje i činjenica da je formiran Savjet za pravdu i mir, kao jedna od dikasterija u Rimskoj kuriji. Ovdje je uloga Svete stolice vrlo aktivna, i njeni predstavnici pozivaju na odbacivanje rata kao načina rješavanja sporova između država, rješavanje sporova putem pregovora i razoružanje. Sveta stolica je potpisala i ratifikovala Sporazum o neširenju nuklearnog oružja 1971. Jasno je da je ovaj potpis predstavljao moralnu podršku denuklearizaciji u svijetu, jer sama Sveta stolica nema ni planove ni kapacitete da razvije nuklearno oružje. Diplomacija Svete stolice bila je, a i danas je, direktno ili indirektno uključena u brojne sporove u svijetu, sa ciljem da se dođe do mirnog rješenja. Njena medijacija značajno je pomogla u rješavanju nekih manjih sporova.²² Papa lično često u svojim obraćanjima *urbi et orbi* poziva na mir na Bliskom istoku, a poznato je da se papa Jovan Pavle II protivio i Prvom zalivskom ratu, nazvavši ga avanturom iz koje nema povratka.

Sveta stolica je podržavala formiranje Lige naroda, kao organizacije koja je trebala da bude osnovna poluga očuvanja kolektivne sigurnosti i svjetskog mira, sa perspektivom da njene članice postanu sve zemlje koje su tada postojale u svijetu. Ipak, budući da 1919. godine još uvijek nije bilo riješeno Rimsko pitanje, i da je postojao strah kod nekih država od prevelikog uticaja Svete stolice na zemlje sa dominantno katoličkim stanovništvom, ona nikad nije ni pozvana da bude njen član. S druge strane, i Sveta stolica je isticala smatrajući da prvenstveno crkva treba da bude ona koja povezuje narode, miri njihove sukobe i doprinosi stvaranju svjetskog mira. Uprkos tom stavu, papa Benedikt XV podržao je u novogodišnjoj poruci Amerikancima 1919. godine stvaranje Lige naroda i istakao da su principi svjetske pravde, mira i hrišćanske ljubavi zajednički Svetoj stolici i predsjedniku Wilsonu. U radio poruci 22. septembra 1944, papa Pije XII podržava stvaranje Ujedinjenih nacija, nasljednice Lige naroda izražavajući nadu da će nastanak ovakve organizacije pomoći da se svijetu donese mir i sigurnost. Sveta stolica igra aktivnu ulogu u OUN od 1964, kada je postala država – stalni posmatrač. Treća važna organizacija među čijim ciljevima su takođe mir, bezbjednost i zaštita ljudskih prava jeste KEBS. Koliko je za nju važan rad Konferencije za evropsku bezbjednost i saradnju, Sveta stolica je pokazala time što je postala njen punopravni član 1973. godine. Pitanja koja

²² Postojalo je 14 slučajeva posredovanja Svete stolice u sporovima u periodu od 1870. pa do najskorijeg, slučaja Bigl (Beagle) 1984. godine. Ti slučajevi su medijacija u francusko-pruskom ratu 1870, arbitraža između Španije i Njemačke oko Karolinskih ostrva 1885, intervencija u sukobu između Portugala i Velike Britanije povodom granica Konga 1890, arbitraža između Perua i Ekvadora oko granica 1893, medijacija između Britanije i Venecuele oko granica Gvajane 1894, arbitraža u pograničnom sporu između Haitija i Dominikanske Republike 1895, papin poziv caru Etiopije Meneliku povodom italijanskih ratnih zarobljenika 1896, papska intervencija kojom se pokušalo izbjeći rat Španije i SAD povodom Kube 1898, arbitraža u pograničnom sporu Čilea i Argentine 1900–1903, sporazum Perua i Kolumbije da će se podvrgnuti papinoj arbitraži povodom međusobnih sporova 1905, arbitraža između Ekvadora i Kolumbije povodom granica 1906, arbitraža povodom spora o posjedovanju zlatnih depozita između Brazila i Bolivije i Brazila i Perua 1909–1910, ponuđena arbitraža Čileu, Argentini i Brazilu 1914, i pomenuta arbitraža povodom spora o kanalu Bigl između Čilea i Argentine, od 1978. pa do 23. januara 1984, kada je u Vatikanu potpisan sporazum između dvije zemlje.

su na prvi pogled politička, kao što su pitanja mira, razoružanja i razvoja u Evropi, imaju i moralnu i duhovnu dimenziju, te se zato Sveta stolica osjetila pozvanom i obaveznom da sudjeluje u tim tokovima, istovremeno napominjući, još 1972. godine, da će se suzdržati pri donošenju odluka koje su izrazito političke prirode.²³

Ljudska prava sve više dobijaju na značaju u spoljnopolitičkom djelovanju Svete stolice, pa su postala i treće važno pitanje kojim se bavi Pontifikalni savjet za pravdu i mir.

Stav je papske diplomatije da su *sve države ravnopravne* i nema velikih ili malih država. Sve one imaju svoje dostojanstvo, pravo da štite svoju slobodu i kulturni identitet, i pravo da autonomno sprovode svoje poslove. Isto tako, međutim, one su jednako *solidarne*, jer pripadaju „porodici naroda“, i jer postoji nešto što je opšte dobro, što nadilazi granice između država i razlike među narodima. U ovom smislu, Crkva naročito glasno djeluje u Ujedinjenim nacijama, i njihovim konferencijama, podržavajući pomoć i solidarnost sa siromašnim zemljama i dajući im podršku da budu graditelji sopstvenih razvojnih procesa.

Sveta stolica takođe ističe značaj institucija za razvoj *demokratije kao osnove političkog i društvenog života*. Sveta stolica i papa lično podržavali su demokratske promjene u Centralnoj i Istočnoj Evropi, u Istočnoj Aziji, a danas na Kubi. Demokratija za Katoličku crkvu znači učešće svih, podjelu odgovornosti, ona podrazumijeva ugradnju temeljnih ljudskih prava i poštovanja čovjeka u političke procese. Svojim djelovanjem, direktno ili indirektno, Sveta stolica je odigrala značajnu ulogu u trećem talasu demokratizacije. Semjuel Hantington kazao je da bi „umjesto dolara, simbol trećeg talasa moglo biti raspeće.“²⁴

Sa prethodno rečenim u vezi, Sveta stolica zalaže se za uspostavljanje međunarodnog poretka zasnovanog na *pravu i pravdi*, ističući u svom djelovanju da nema mira bez pravde, i bez poštovanja međunarodnog prava. Jedna od deviza u spoljnopolitičkom djelovanju Svete stolice jeste da je apsolutna neophodnost u međunarodnim odnosima da vladavina prava nadvlada vladavinu sile. To naročito dolazi do izražaja kroz međunarodne organizacije, čiji je član Sveta stolica, ili je predstavljena u njima kao posmatrač.

Postoji još jedno načelo, koje treba da bude posebno pomenuto, bez obzira na to što je djelimično obuhvaćeno preko prava čovjeka, posebno pravo na život, a to je *odbrana života i porodice*. Ova tema sve više dobija na značaju, jer se Sveta stolica i Rimokatolička crkva uopšte protivi pravu na eutanaziju, abortus, brakove osoba istog pola, građanske veze koje nijesu brak, i kontracepciju. U mnogim zemljama sekularne grupe postigle su da dođe do legalizacije nekih (ili svih) od ovih prava. Sa druge strane, UN održale su u posljednjoj deceniji i po više konferencija koje su se ticale stanovništva i razvoja,

²³ Nemet, Ladislav, *Crkva i dijalog sa suvremenim svijetom – jedanput drugačije*, u: *Obnovljeni život*, Vol. 56, No. 2, Zagreb, 2001, str. 211.

²⁴ Hantington, Samjuel P., *Treći talas: demokratizacija na izmaku XX vijeka*, Zagreb – Podgorica, 2004, str. 73.

socijalnog razvoja, kao i konferencija o ženama (Kairo, 1994; Kopenhagen, 1995; Peking, 1995; itd.), gdje je Sveta stolica bila prisutna²⁵ i veoma aktivna, sprečavajući da dođe do konsenzusa o nekim od ovih pitanja.²⁶

Sveta stolica održava odnose sa svima, bez obzira na stanje rata ili mira, ko je agresor, ili kakva je priroda nekog režima. *Neutralnost*²⁷ je „diplomatski credo“ Svete stolice. Sveta stolica ne svrstava se nikad u sukobima između država. Ona sebe postavlja kao moralni autoritet u globalnom društvu, te stoga svoju ulogu ne vidi kao međudržavnu, već *naddržavnu*. Tako je papa Benedikt XV u svojim pozivima za mir, u vrijeme Prvog svjetskog rata, tretirao jednako zaraćene strane, zbog čega je u Francuskoj obilježen kao germanofil i nazivan čak „Pilatom XV“, jer nije osudio kršenje neutralnosti Belgije. Isto tako je Sveta stolica držala otvorenu nuncijaturu u Berlinu sve do kraja Drugog svjetskog rata, a isti slučaj je bio i u drugim zemljama koje su bile Hitlerovi sateliti, poput Mađarske, Slovačke ili Rumunije. Nunciji nijesu napustili zemlje u kojima su komunisti došli na vlast sve dok nijesu primorani na to. I u uslovima građanskog rata, nuncijature u Haitiju, Ruandi, Centralnoafričkoj Republici ili Iraku ostajale su otvorene. U Burundiju, gdje je zbog građanskog rata ostalo otvoreno svega devet ambasada, nuncijatura nikad nije prestajala sa radom. Nadbiskup Majkl Kortni (Michael Courtney), nuncije u Burundiju, aktivno je učestvovao u pregovorima između sukobljenih snaga dok nije ubijen 2003. godine. Mnogi konkordati sklopljeni su sa diktatorskim ili fašističkim režimima – Musolinijevim, Hitlerovim, Salazarovim, Frankovim, Dolfusovim, Divalijeovim, Truhiljovim. Izraz klerofašizam kovanica je iz ovog vremena. Mnogi su zbog ovoga kritikovali Katoličku crkvu, da nije javno osudila zločine ili stala na stranu žrtve, ili da je svojom saradnjom davala legitimitet djelovanju nedemokratskih vlasti. Papa Pije XI, vatreni pristalica politike sklapanja konkordata sa svima, čak je rekao: „Za dobro crkve pristao bih sklopiti ugovor i sa

²⁵ Kao država – posmatrač u OUN Sveta stolica pozvana je na sve konferencije koje se organizuju pod okriljem ove organizacije.

²⁶ U izvještaju koji je objavio Center for reproductive rights, avgusta 2000. godine, žestoko su kritikovane pozicije Svete stolice o nekim pitanjima koja se tiču prava žena, adolescencata, kao i pitanja reproduktivnih prava i borbe protiv side. Sveta stolica izjašnjava se protiv promovisanja individualizma, ističući porodične vrijednosti. Ona ne govori o poštovanju prava žene, već o poštovanju ženinog statusa. Naročito je papa Jovan Pavle II isticao da je rad žene u kući osnova za sreću cijelog ljudskog roda, a za sveticu proglasio je ženu koja je umrla jer nije prihvatila abortus koji bi joj spasio život. Sveta stolica se čak protivi kontracepciji i u slučajevima kada je jedan od supružnika HIV pozitivan. To su samo neke od brojnih primjedaba na djelovanje Svete stolice u međunarodnim odnosima, naročito na konferencijama organizovanim u okrilju Ujedinjenih nacija. Sa indignacijom konstatuje se da je Sveta stolica dozvolila da „outdated doctrinal concerns take priority over the lives of real people“, tj. da prevaziđeni doktrinarni zahtjevi budu važniji od života stvarnih ljudi.

²⁷ „Sveta stolica ne želi i neće uzimati udjela u bilo kakvim vremenitim rivalstvima između drugih država niti u međunarodnim konferencijama koje bi se njima bavile, osim u slučaju kad te strane zajednički pozovu Svetu stolicu na mirotvornu misiju koja pridržava pravo odjelotvorenja svoje moralne i duhovne moći.“ – Član 24 Lateranskih sporazuma, Miščin, op. cit., str. 89.

Sotonom“.²⁸ Sveta stolica i dalje se drži svojih proklamovanih principa. U svom djelovanju ističe da što je gora situacija u nekoj zemlji, veća je potreba za njenim prisustvom tamo. Takođe se ističu zasluge nekih nuncija u pokorenoj Evropi u Drugom svjetskom ratu za spasavanje velikog broja Jevreja (na primjer, za nuncija u Budimpešti vezuje se cifra od 25 000 ljudi).

Svoju neutralnost Sveta stolica podvlači naročito pomoću djelovanja u međunarodnim organizacijama. Ona u većini međunarodnih organizacija u kojima je aktivna ima status posmatrača, a ne člana. O članstvu Svete stolice u OUN postoji polemika koja i dalje traje, no, bez obzira na, dosta glasne, protivnike njenog članstva u najvažnijoj svjetskoj međudržavnoj organizaciji, odluku da bude posmatrač donijela je ona sama. Sveta stolica ističe, a to se vidi i iz naziva njenog glavnog organa za spoljnu politiku – Sekcija državnog sekretarijata za odnose sa državama, da za nju nijedna država nije strana, i da bi glasanjem automatski stala na stranu jedne zemlje, a protiv neke druge zemlje. Zato joj je najadekvatnija pozicija posmatrača koja joj omogućava da se njen glas čuje, ali da nema prava glasa koje bi je primoralo na javno opredjeljivanje za jednu ili drugu stranu u konfliktnim situacijama. Takođe, u skladu sa načelom *Prima Sedes a nemine iudicatur*, po kome Sveta stolica ne može biti podvrgnuta nekom višem pravu nego što je njeno, kanonsko pravo, smatrano je da ona ne može biti punopravni član bilo koje organizacije, jer bi to značilo podvrgavanje pravilima koja su donijeta izvan nje same.

Nakon Drugog vatikanskog koncila, i deklaracije *Nostra aetate*, sve više se važnosti pridaje *unapređenju međureligijskog dijaloga*, kako sa drugim hrišćanskim crkvama, posebno pravoslavnim, tako i sa drugim religijama, pri čemu se značaj pridaje judaizmu, a u posljednje vrijeme i islamu. S tim u vezi formirani su i Pontifikalni savjet za međureligijski dijalog i Pontifikalni savjet za unapređenje jedinstva hrišćana (sa kojim je povezana Komisija za odnose sa judaizmom). Približavanje Rimokatoličke crkve i drugih vjerskih organizacija bio je jedan od najvažnijih ciljeva djelovanja pape Jovana Pavla II, kao i aktuelnog pape Benedikta XVI, a, po svemu sudeći, ostaće to i za njihove sljedbenike na tronu Svetog Petra.

Ne možemo reći da djelovanje Svete stolice povodom problema u Iraku, Somaliji, ili u nekoj drugoj krizi, odudara od njenih primarnih načela, ali je vrijedno pomena jedno veliko pitanje, koje nadilazi regionalizam, a to je problem Jerusalima i Svete zemlje. Istrajnost Svete stolice pri svojim stavovima i važnost koju ovim pitanjima pridaje uzdiže ih do nivoa principa njenog šireg djelovanja. Pored zahtjeva za uzajamnim oprostom i postizanjem trajnog i pravednog mira (jer, *Opus Iustitiae Pax – Mir je plod pravde*, kaže jedna od omiljenih deviza papske diplomatije i moto pontifikata Pija XII), Sveta stolica smatra se direktno zainteresovanom, zbog svog dvomilenijumskog prisustva na tom prostoru, zalažući se za *slobodan pristup svih religija svojim svetim mjestima, i za*

²⁸ „Per fare il bene della Chiesa converrebbe trattare anche con Satana.“ – Boldrin, op. cit., str. 28.

internacionalizaciju Jerusalima (a poznato je da su najsvetija hrišćanska mjesta Jerusalim, Vitlejem/Betlehem i Nazaret, svi na teritoriji Izraela i Palestine).

Naravno, treba imati na umu da, kao i uvijek u međunarodnim odnosima (a naročito kada se govori o specifičnom entitetu kakav je Sveta stolica), postoji jaz između proklamovanog i stvarnog. No, upoznavanjem proklamovanih ciljeva djelovanja Svete stolice, bolje se mogu sagledati razne manifestne i latentne posljedice koje su oni proizveli.

L i t e r a t u r a

- Boldrin, Giulio (2001), *La Santa Sede e le Organizzazioni Internazionali*, Tesi di Diritto Ecclesiastico, Laurea in Scienze Internazionali e Diplomatiche conseguito presso l'Università degli Studi di Trieste.
- Degan, Vladimir Đuro (2006), *Međunarodno pravo*, Rijeka.
- Hantington, Samjuel P. (2004), *Treći talas: demokratizacija na izmaku XX vijeka*, Zagreb – Podgorica.
- Martens, Kurt (2006), *The Position of the Holy See and Vatican City State in International Relations*, University of Detroit Mercy law review, vol. 83, issue 5.
- Mercier, Jacques (2005), *Povijest Vatikana*, Zagreb.
- Miščin, Danijel (2006), *Temelji diplomacije Svete Stolice*, Zagreb.
- Nemet, Ladislav (2001), *Crkva i dijalog sa suvremenim svijetom – jedanput drugačije*, u: *Obnovljeni život*, Vol. 56, No. 2, Zagreb.
- Riedmatten, H. de, (1970), *Présence du Sain-Siège dans les Organisations Internationales*.
- Sodano, Angelo (2001), *The Holy See's Presence in International Affairs*, Setton Hall Journal of Diplomacy and International Relations, *Nouveau Larousse illustré*, tome septième, Paris, Librairie Larousse, *Acta Apostolicae Sedis*, decembris 1922.
- Soler, Carlos (1997), *La Santa Sede y la Comunidad Internacional durante el siglo XX*, u: *Anuario de historia de la Iglesia*, N°. 6, Pamplona.
- Stari Zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, on line izdanje.
- Young, Stephen E., Shea, Alison (2007), *Separating State from Church: A Research Guide to the Law of the Vatican City State*, u: *Law Library Journal*, Vol. 99.
- Zizola, Giancarlo (1998), *Les nouvelles armes du Vatican*, *Le Monde diplomatique*.